

ÜNİTE ÖZETİ

İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK TARİHİ

Ana Yurttan Uygurlara • Devletler, Kültür ve
Sınav Notları

KPSS

YKS

MSÜ

TARİH VAKTİ

tarihvakti.com

Hazırlayan: Ramazan Yıldırım

Ekim 2026

TÜRKLERİN İLK ANA YURDU: ORTA ASYA

Sınırlar: Doğuda Kingan Dağları, batıda Hazar Denizi ve Ural Dağları, kuzeyde Altay Dağları, güneyde Tanrı Dağları ve Hindukuş.

İklim ve yaşam: Sert karasal iklim tarımı zorlaştırdı; Türkler hayvancılığa dayalı, yaylak ile kışlak arasında hareket eden konargöçer bir hayat sürdürdü. Bu hayat, at kültürü, atlı ordu ve hızlı hareket kabiliyetini doğurdu.

GÖÇLERİN NEDENLERİ

- İklim değişiklikleri, kuraklık ve otlakların yetersizleşmesi
- Nüfus artışı
- Boylar arası mücadeleler ve Çin baskısı

KÜLTÜR MERKEZLERİ

Anav, Kelteminar, Afanasyevo, Andronovo, Karasuk ve Tagar. Altay'daki **Pazırık Kurganı**'nda bulunan halı, bilinen en eski düğümlü halı olarak kabul edilir.

Sınav notu: Orta Asya'nın tarih öncesi kültür merkezleri sorulduğunda Anav, Kelteminar, Afanasyevo, Andronovo, Karasuk ve Tagar akla gelmelidir.

HUNLAR VE KAVİMLER GÖÇÜ

ASYA HUN DEVLETİ

- Türkler tarafından kurulduğu bilinen **ilk devlet**. Bilinen ilk hükümdarı Teoman.
- **Mete Han** (M.Ö. 209): Dağınık Türk boylarını birleştirdi, orduda **onlu sistemi** kurdu. Türk Kara Kuvvetleri kuruluşunu M.Ö. 209'a dayandırır.
- Çin, Hun akınlarına karşı surlarını birleştirip güçlendirdi (Çin Seddi).
- Taht kavgaları ve Çin entrikalarıyla zayıflayan devlet M.S. 48'de ikiye ayrıldı.

KAVİMLER GÖÇÜ VE AVRUPA HUN DEVLETİ

- 375'te Hunların İtil (Volga) Nehri'ni geçmesiyle başlayan göç, Avrupa'nın siyasi ve etnik haritasını değiştirdi.
- Avrupa Hun Devleti'nin en parlak dönemi **Attila** (434-453) zamanıdır.
- **Margus Antlaşması** (435): Türklerle Bizans arasındaki ilk antlaşma.
- 452 İtalya seferi; Papa I. Leo ile görüşme sonrası geri dönüş.

GÖKTÜRKLER VE ORHUN YAZITLARI

- 552'de **Bumin Kağan** tarafından kuruldu; "**Türk**" adını devlet adı olarak ilk kullanan Türk devletidir.
- İkili teşkilat**: Doğuda kağan (Bumin), batıda yabgu (İstemi). İstemi Yabgu, Sasanilerle iş birliği yaparak Akhunları yıktı ve Bizans'a elçiler gönderdi.
- Fetret dönemi** (630-682): Çin hâkimiyeti. 639'da **Kürşad İsyanı**.
- II. Göktürk (Kutluk) Devleti** (682): Çin'e karşı bağımsızlık mücadelesiyle kurulan ilk Türk devleti.

Orhun Yazıtları: Tonyukuk (720-725), Kül Tigin (732) ve Bilge Kağan (735). "Türk" adının geçtiği bilinen ilk Türkçe yazılı belgelerdir. 1893'te Danimarkalı dilbilimci **Vilhelm Thomsen** tarafından çözüldü.

"Ey Türk! Üstte gök çökmedikçe, altta yer delinmedikçe, senin ilini ve töreni kim bozabilir?"
Yazıtlar devlet anlayışını, kağanın millete karşı sorumluluğunu ve birlik çağrısını anlatır.

UYGURLAR (744-840)

- Yerleşik hayata geçen ilk Türk devleti**. Ordu-Balık gibi şehirler kurdular.
- Maniheizm'i benimsediler; et yememe gibi kurallar savaşçı karakteri zayıflattı.
- Kâğıt, matbaa ve Uygur alfabesiyle kültürde büyük bir birikim bıraktılar.
- 840'ta Kırgız saldırısıyla yıkıldılar; bir kısmı güneye göçerek Turfan ve Kansu'da devlet kurdu.

Diğer Türk Devletleri

Devlet / Topluluk	Sınavda öne çıkan bilgi
Avarlar	626'da İstanbul'u kuşatan ilk Türk topluluğu.
Hazarlar	Musevî dinini kabul eden tek Türk devleti; İpek Yolu ticareti.
Bulgarlar	İtil Bulgarları Müslüman oldu; Tuna Bulgarları Slavlaştı.
Macarlar	Bugünkü Macaristan'ın temelini attılar; Hristiyanlaştılar.
Peçenekler, Uzlar, Kıpçaklar	Karadeniz'in kuzeyinde Bizans ve Ruslarla mücadele ettiler.
Akhunlar (Eftalitler)	Göktürk ve Sasani iş birliğiyle yıkıldılar.
Türgişler, Karluklar	Karluklar 751 Talas Savaşı'nda Abbasilerin yanına geçti.
Kırgızlar	840'ta Uygur Devleti'ni yıktılar.

KÜLTÜR VE MEDENİYET

DEVLET

- **Kut:** Yönetme yetkisinin Gök Tanrı tarafından verildiği inancı; kan yoluyla hanedana geçer.
- **Kurultay (Toy, Kengeş):** Devlet işlerinin görüşüldüğü meclis; son karar hükümdarındır.
- **Ülüş:** Ülkenin hanedan üyelerinin ortak malı sayılması (taht kavgalarına yol açar).

HUKUK

- **Töre:** Yazısız hukuk kuralları; hükümdar da uymak zorundadır.
- Yargı organı **Yargucu;** hapis cezası kısa sürelidir.

ORDU

- Atlı okçulardan oluşan, millet-ordu anlayışı.
- **Turan taktiği:** Sahte geri çekilme ve pusu.
- Onlu sistem: onluk, yüzlük, binlik, tümen (10.000).

DİN VE İNANIŞ

- **Gök Tanrı** inancı; atalar kültü, tabiat kültü.
- **Kam (şaman):** dinî törenleri yöneten kişi.
- Ölüm törenleri **yuğ;** mezarlar **kurgan;** mezarın yanına dikilen ve öldürülen düşmanları temsil eden taşlar **balbal**.
- Uygurlarda Maniheizm ve Budizm etkisi.

SOSYAL HAYAT

- Aile (oğuş) → boy → budun → il (devlet).
- Kadın toplumda saygın; hatun devlet yönetiminde söz sahibi.

EKONOMİ VE YAZI

- Hayvancılık temel; İpek Yolu ticareti önemli.
- Göktürk (Orhun) alfabesi ve Uygur alfabesi kullanıldı.

KRONOLOJİ

Tarih	Olay
M.Ö. 220 civarı	Asya Hun Devleti'nin bilinen ilk hükümdarı Teoman
M.Ö. 209	Mete Han tahta çıktı; onlu sistem
M.S. 48	Asya Hun Devleti ikiye ayrıldı
375	Kavimler Göçü başladı
435	Margus Antlaşması (ilk Türk-Bizans antlaşması)
434-453	Attila dönemi
552	Göktürk Devleti kuruldu (Bumin Kağan)
626	Avarların İstanbul kuşatması
630-682	Fetret dönemi; 639 Kürşad İsyanı
682	II. Göktürk (Kutluk) Devleti
720-735	Orhun Yazıtları (Tonyukuk, Kül Tigin, Bilge Kağan)
744	Uygur Devleti kuruldu
751	Talas Savaşı
840	Uygur Devleti Kırgızlar tarafından yıkıldı
1893	Thomsen, Orhun yazısını çözdü

SINAVDA EN ÇOK ÇIKAN 10 BİLGİ

1. Türkler tarafından kurulan bilinen ilk devlet **Asya Hun Devleti**'dir.
2. Orduda onlu sistemi kuran hükümdar **Mete Han**'dır.
3. **Kavimler Göçü** (375), Avrupa'nın siyasi ve etnik haritasını değiştirmiştir.
4. Türklerle Bizans arasındaki ilk antlaşma **Margus Antlaşması**'dir.
5. "Türk" adını devlet adı olarak ilk kullanan devlet **Göktürkler**'dir.
6. Çin'e karşı bağımsızlık savaşıyla kurulan ilk Türk devleti **II. Göktürk (Kutluk) Devleti**'dir.
7. **Orhun Yazıtları**, "Türk" adının geçtiği bilinen ilk Türkçe yazılı belgelerdir.
8. Yerleşik hayata geçen ilk Türk devleti **Uygurlar**'dır.
9. İstanbul'u ilk kuşatan Türk topluluğu **Avarlar**'dır.
10. Musevî dinini kabul eden tek Türk devleti **Hazarlar**'dır.

Daha fazlası: Konu anlatımları, çıkmış sorular ve cevapları, hareketli harita videoları tarihvakti.com'da. YouTube ve Instagram: [@tarihvakticom](https://www.instagram.com/tarihvakticom)

Kaynakça: Bahaeddin Ögel, *İslamiyetten Önce Türk Kültür Tarihi* (TTK) · İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü* · Talat Tekin, *Orhon Yazıtları* (TDK) · TDV İslâm Ansiklopedisi · MEB Tarih 9 ders kitabı.